

BİR RUMELİ VALİSİNİN EMVÂL-İ METRÛKESİ: MAHMUD HAMDİ PAŞA'NIN MUHALLEFATI

H. Baha ÖZTUNÇ**

Öz

Çalışmamız, Osmanlı Devleti'nde Rumeli Valiliği sırasında vefât eden Mahmud Hamdi Paşa'nın 103 numaralı Manastır Şer'iyeye Sicil Defteri'nde; "*Merhûm Mahmûd Hamdi Paşa'nın Muhallefât Defteridir*" başlığı altında verilen yedi varaklık kayıtlar ve 9734 numaralı Mâliyeden Müdevver Defteri'nde; "*Kuyudât-ı Muhallefât-ı Müteveffâ Mahmud Hamdi Paşa Vâli-i Rumeli Sâbık*" başlığıyla kaydedilen üç varaklık kayıtların incelenmesi ile oluşturulmuştur. Çalışmada öncelikle Muhallefat Defterleri ve Mahmud Hamdi Paşa hakkında genel bilgiler verilecek daha sonra gerek Manastır'da tutulan muhallefat defteri ve gerekse İstanbul'a götürülerek kaydedilen varlıkları bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Paşa'nın terekesi incelenirken kâtibin otuz ara toplam yaparak düzenlediği bölümlendirme esas alınacak olup bu bölümlerdeki eşyalar ve kullanım yoğunlukları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmada ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Mahmud Hamdi Paşa'nın özellikle ölümü ve terekesi ile ilgili kayıtlar da incelenecektir.

Anahtar Kelimeler Mahmud Hamdi Paşa, Muhallefat, Şer'iyeye Sicil Defteri, Tereke.

DERELICTS OF A RUMELIAN GOVERNOR: LEGACY OF MAHMUD HAMDİ PAŞA

Abstract

The study was done with the analysis of seven folio records of Mahmud Hamdi Paşa who died during his service at Rumelia Governorship in Ottoman Empire. The folio was recorded with the title of "Legacy Book of the Deceased Mahmud Hamdi Paşa" in Monastery Şer'iyeye Court Register of 103 and three folio records with the title of "Legacy Records of the Deceased Mahmud Hamdi Paşa Former Governor of Rumelia" in Continuing Book of Treasury numbered 9734. In the study first of all general information will be given about Legacy Books and Mahmud Hamdi Paşa and then legacy books will be examined. The analysis of the legacy of Paşa will be based on segment arranged by the clerk in thirty sections and his belongings and the density of usage of them will be evaluated. In the study documents especially about the death of and legacy of Mahmud Hamdi Paşa in Ottoman Prime Ministry Records will be analyzed as well.

** Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. e-ileti: bahaoztunc@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6995-633x>

Key Words: Mahmud Hamdi Paşa, Legacy Book, Şer'iyeye Court Register, Heritage.

GİRİŞ

Ölenin geride bıraktığı şey manasında kullanılan muhallef kelimesinden türetilen muhallefat defteri; ölünün kalan eşyasının tespit edildiği defterdir. Muhallefat memuru ya da kadı tarafından tutulan bu defter, ölünün küçük çocuk bırakmış olması veya öldüğü yerde kimsesinin bulunmaması hâlinde tutulmaktaydı (Pakalın; 1993:564).Muhallefat kayıtları genel itibariyle dört bölümden oluşmaktadır. Öncelikle ölen kişinin unvanı, işi, ölüm yeri ve zamanı belirtildikten sonra ikinci kısımda kalan mallarının ayrıntılı bir dökümü verilir. Bu kısımda kayıt altına alınan her bir malın değeri bir bilirkişi heyeti tarafından tespit edilir. Üçüncü kısımda teçhiz, tekfin, ıskat, it'âm-ı fukarâ, resm-i kismet¹ ve diğer işlemler için yapılan ödemeler ve varsa borçlar sıralanır ve son olarak da mirasçılardan her birinin mirastan alacağı hisse ve bunun nakdi karşılığı belirtilirdi (Özcan; 2005, 407). Burada değinilmesi gereken bir diğer husus da “*Kassamlık*” kurumudur. Miras taksimi işi eğer ki mahkeme eliyle yapılması gerekiyorsa kadıların maiyetinde bu işi yapmakla görevli kassam memurları bulunmaktaydı. Mahmud Hamdi Paşa örneğinde olduğu gibi askeri sınıftan² olanların terekeleri hazırlanırken bu taksimi kadıasker kassamı yapar. Askeri kassam bulunmayan mahallerde ise vefat eden askeri sınıftan birinin terekesini mahallin kadısı, kazasker hesabına beledi kassama taksim ettirilirdi (Özdeğer, 1988: 11). Bu içerikleriyle özellikle Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihi açısından çok önemli veriler içeren muhallefat defterleri ile ilgili günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır³.

¹ Bu tabirlerden teçhiz ve tekfin; ölünün gömülmesi için lazım olan kefen, pamuk vesaire gibi şeyler için kullanılan tabir, resm-i kismet; ölenlerin terikelerinin tespitiyle hâsıl olan paranın vereselerine dağıtılması mukabilinde alınan harç yerine kullanılan tabir, ıskat ise ölünün bıraktığı malın üçte birini ayırarak dinî yükümlülüklerinden yapılmayan şeylere karşılık fidye vermek için kullanılan paraya denir. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II-III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 5,39,433.

² Askeri Sınıf tabiri fiili olarak askerlik hizmetinde bulunanların yanı sıra; bunların eşleri, çocukları, azat edilmiş köleleri, emeklileri, görevlerine Padişah beratı ile tayin edilenleri, bazı imtiyazlı kişiler için de kullanılmaktadır bk. Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamı’na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, S. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s.4.

³ Bu çalışmalardan bazıları için bk. Ömer Lütfi Barkan, (1966), “Edirne Askerî Kassamı’na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, S. III, Ankara 1966: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 1-494; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988: İstanbul Üniversitesi Yayınları; Yavuz Cezar, "Bir Ayanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Ayanı Kör İsmail oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin incelenmesi)", *Bellekten*, C. XLI, S.161, Ankara 1977, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 41-78; Musa Çadircı, "Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi", *Belgeler*, C. XI, S. 15, Ankara 1986, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 145-164.

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Çalışmamızın konusunu içeren muhallefat defterinin ilki 1252/1253 (1836/1838) tarihli 103 numaralı Manastır Şer'iyeye Sicil Defteri'nde 64-58. varaklar arasında yer almaktadır. Muhallefat yukarıda ifade edilen dört bölümden yalnızca ikisini ihtiva etmektedir. Başta olması gereken ve kişinin ismi, mesleği, mirasçılarının ismi gibi hususların yer aldığı kısım olmayıp sadece; "*Merhûm Mahmûd Hamdi Paşa'nın Muhallefât Defteridir*" başlığı ile başlamış ve herhangi bir açıklamaya yer verilmeden hemen eşyaları kaydedilmeye başlanmıştır. Eşyaların dökümü verildikten sonra kâtip ve tellala verilen ücret düşülmüş mirasçılardan ise bahsedilmemiştir. Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatı ile ilgili tutulan bir diğer defter de Maliyeden Müdevver Defterler tasnifindeki 9734 numaralı defterin 111-113. varakları arasında "*Kuyudât-ı Muhallefât-ı Müteveffâ Mahmud Hamdi Paşa Vâli-i Rumeli Sâbık*" başlığı ile kayıtlıdır. Hacı Rasim Efendi tarafından İstanbul'da tutulan bu defterde ise Paşa'nın İstanbul'a getirilen nakit parası ve mücevherlerinin kayıtlarıyla, mukata'a ve çiftliklerine ait kayıtlar yer almaktadır.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* adlı eserinde "*Hamdî Mahmud Paşa*" başlığında kendisinden kısaca bahsetmektedir. Buna göre doğru, sâdık, cesur ve tedbirli olan Mahmud Hamdi Paşa, Benderli Ali Paşa'nın silahdarı olup Kapıcıbaşılık ve mirimiran rütbesiyle Tırhala Mutasarrıfı olmuştur⁴. 1829 yılında vezir rütbesini alan Paşa, aynı yıl Tırhala, 1831'de Bosna⁵, 1833'te Yanya ve 1834'te ise tarihinde ise Rumeli Valiliği'ne getirilmiştir. Yazar bundan sonra Mahmud Hamdi Paşa'nın görevinden ayrılıp İstanbul'a geldiğini ve 1252'de (Eylül-Ekim 1836) vefat ettiğini belirterek mezarının Eyüp'te Bostan İskeleyi'nde olduğunu yazmıştır (Sicill-i Osmanî; 1996, C. 2, 592). Ancak burada bir bilgi hatası görülmektedir. Çünkü Mahmud Hamdi Paşa vefat ettiğinde hâlen Rumeli Valiliği görevini yürütmekteydi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz ilgili belgeler bu durumu ispat etmektedir. 7 Ekim 1836 tarihinde Mahmud Hamdi Paşa'nın kethüdâsı Hüseyin Hüsnü ve Prizrin Mutasarrıfı Es-Seyyid Ahmed Zakeriya taraflarından kaleme alınmış iki ayrı şukkada Mahmud Hamdi Paşa'nın ne zaman ve nerede öldüğüyle ilgili detaylı bilgiler verilmektedir. Buna göre Mahmud Hamdi Paşa yirmi günden beri hasta olup ve bununla ilgili tedavisi yapılmıştır. Fakat, Cemâziye'l-âhirin 24. Perşembe (6 Ekim 1836) gecesini Paşa

⁴ Mahmud Hamdi Paşa Benderli Ali Paşa'nın değil Rumeli Valisi Vezir Mehmed Reşid Paşa'nın silahdarı olup, 15 Aralık 1828 tarihinde mirimiranlık rütbesi ile Tırhala Mutasarrıfı olmuştur. **BOA., C.DH.**, 228/11380, 11 Cemâziye'l-âhir 1244.

⁵ Mahmud Hamdi Paşa'nın Bosna Valisi olması 1831 yılında değil 1832 yılının Şubat Ayındadır. Bu bilgi ve Mahmud Hamdi Paşa'nın Bosna valiliği sırasındaki faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Sel Turhan, *Eski Düzen Adına Osmanlı Bosna'sında İsyan (1826-1836)*, İstanbul 2013: Küre Yayınları.

H. Baha ÖZTUNÇ

kolera hastalığı gibi bir hastalığa tutulmuş ve tüm müdahalelere rağmen aradan yirmi dört saat geçtikten sonra 25 Cemâziye'l-âhir Cuma gecesi (7 Ekim 1836) saat iki sularında Prizrin sahrâsında çadırında vefat etmiştir (BOA., HAT, 1261/48855-A-B, 25 Cemâziye'l-âhir 1252).

Paşa'nın ölüm haberi merkeze ulaşınca "...müteveffâ-yı müşârü'n-ileyhin hazîneleriyle külliyetli ahz ve i'tâsı bulunduğundan muhallefatının tahrîr ve tesviyesi ve bakâyâ ve zimemâtının dahi halefi nasb ve irsâl olununcaya kadar hıfz ve idâresi husûsununmüshâr-ı mûmâ-ileyhümâyâ iş'âr kılınması hususlarında..." (BOA., HAT, 1261/48855-C.)" ifadeleriyle Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatının çıkartılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Konu ile ilgili bir başka hatt-ı hümayunda, boşa kalan Rumeli valiliğine Prizrin mutasarrıfı Ahmed Zekeriya Paşa'nın atanırken, Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatının kaleme alınması işinin de kendisini müteveffâ Hüseyin Paşa'nın muhallefatını çok iyi bir şekilde hazırlayarak ispat eden Hacı Rasim Efendi'ye tevdi edilmesi uygun görülmüştür. Aynı belgede Mahmud Hamdi Paşa'nın mansûre hazinesine yirmi-yirmi beş bin ve sarrafına dört bin kese⁶ kadar borcunun olduğunun tahmin edildiği de ifade edilmiştir (BOA., HAT, 471/23057).

Mahmud Hamdi Paşa'nın geride bıraktıkları hakkında bazı problemler bulunmaktaydı. 9 Ağustos 1842 tarihli yani neredeyse Paşa'nın vefatından altı sene sonraki bir belgede şu ifadeler geçmektedir; Paşa'nın sarrafı olan Kokas'a yüklü miktarda zimmet çıkarılmışsa da bunun hesaplanmasında hazine defterlerine müracaat edilmemişti. Bu nedenle Paşa'nın Yanya'da ikamet eden hazinecisi Nazif Ağa ile hazine kâtibi Şerif Efendi ve konuyla ilgili diğer kişilerin çağırılarak Kokas'ın isteği üzerine yeniden hesaplanmanın yapılması veya Kokas'ın alacağıın adı geçenlerden zorla alınması hususu Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilmiştir.

Burada yapılan incelemede Sarraf Kokas'ın dört bin beş yüz kese zimmeti olduğu anlaşıldığı halde kendisinin bunu inkârda ısrar etmesi üzerine diğer şahitler gelene kadar Kokas'ın Kaptan Paşa tarafından hapsedilmek ve sorgulanmak üzere tersâne-i âmireye gönderilmesi meclis tarafından kararlaştırılmıştır (BOA., İ. MVL,

⁶ Kese ya da kise Osmanlı Devleti'nde belirli miktarda altın ve gümüş paranın konulduğu meşin torba olup, Kise-i Rûmî içinde 500 kuruşun bulunduğu kesedir. bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 353-354; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993 s. 247-248.

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

36/646, leff 1-2, 2 Receb 1258)⁷. Belgede Paşa'nın muhallefatı ile ilgili şu ifadeler de oldukça önemlidir: “Mütevcaffâ-yı müşârü'n-ileyhin muhallefâtı ise vaktiyle lâıksız tutulub şunun bunun lakırdısıyla birtakım adamın ihzâr ve sefaletine icbâr olunması...”. Görülüyor ki Hacı Rasim Efendi, Paşa'nın muhallefatının kayıt altına alınırken önceki gösterdiği başarıyı tekrarlayamamıştır.

Mahmud Hamdi Paşa'nın Manastır Şer'iyeye Defteri'nde Tutulan Muhallefatı

Mahmud Hamdi Paşa'nın Manastır'da tutulan muhallefat defterinde İstanbul'a götürülmesine lüzum görünmeyen ya da götürmesi çok külfetli olacak eşyalar bulunmaktadır.

Paşa'nın toplamda 1,108 kalemden oluşan muhallefatı yazılırken ara toplamlarla otuz kısma bölünmüştür. Bu sınıflandırmada genellikle birbiri ile alakalı eşyalar kaydedilse de birkaç kısımda birbiri ile hiç ilgisi olmayan çeşitli eşyaların aynı ara toplam içinde verildiğini görmekteyiz. Bu nedenle kâtibin yazış sırasının dışına çıkarak eşyaları kendi içinde sınıflandırmaya çalıştık. Bu kısımlara bakacak olursak:

1- Kitaplar ve Yazı takımları

Mahmud Hamdi Paşa'nın terekesinde ilk kayda alınan eşya gurubu kitaplardır. Toplamda doksan altı kalem kitap kaydedilmiş olup, bu kitapların 8 kaleminde aynı kitaptan birden fazla sayıda varken, geri kalan kalemler ise tek kitaptan ibarettir. Paşa'nın sahip olduğu ve dini eserlerin çoğunlukta bulunduğu kitapların başında şüphesiz Kur'an-ı Kerim gelmektedir. Defterde kayıtlı 5 adet Kur'an-ı Kerim bulunmaktadır. Paşa'nın sahip olduğu Kur'an-ı Kerim'ler içinde bir tanesindeki “kenarlarında ma'nâları işâretli” ifadesi Paşa'nın Kur'an-ı Kerim'in Türkçe'sini de okuduğu izlenimini edindirmektedir. Birisi Kadı Beyzavi ve ikisi *Tefsîr-i Bünyân* olmak üzere üç adet tefsir kitabı vardır. Dini kitaplar arasında beş adet Kadı İyaz'ın *Şifâ-yı Şerîf* adlı kitabı da yer alır. *Şifâ-yı Şerîf*lerin bir tanesi Türkçe tercümedir. Defterde beş adet *Delâil-i Hayrât*⁸ kaydedilmiş olup bunun bir tanesi tercümedir. Dini eserler yazılırken yazarlardan sadece İsmail Hakkı Bursevî'nin⁹ ismi verilmiştir. Defterde dokuz adet divan bulunmaktadır. Bunlardan birkaçının ismini zikrecek olursak;

⁷ Sarraf Kokas tutuklanmış ancak kendisinin güvenilir bir kefil göstererek tahliye edilmesi hakkında Mâliye Nezâreti'ne Hacı Edhem Bey tarafından yazılan bir tezkire de bulunmaktadır. **BOA., Sadâret Mektûbi (A. MKT), 5/4.**

⁸ Hz. Muhammed (SAV) için okunan ve Salavat denilen duaların bir araya getirildiği kitaptır. Tasavvuf ve Fıkıh âlimi Şeyh Ebû Abdullah Muhammed bin Süleyman El-Cezûlî tarafından derlenip düzenlenmiştir. bk. M. Şinasi Acar, **Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesnelere**, Yem Yayınları, İstanbul 2015, s. 183

Divan-ı Misri, Subhi Divanı, Sami Paşa Divanı. Dini ve Edebi bu eserlerin yanı sıra Defterde *Ahterî-i Kebir, Lugat-ı Nimetullah*¹⁰ ve *Lugat-i Arap* olmak üzere üç tane sözlük vardır. Dönemin önemli eserlerinden olan *Usûlü'l-Hikem fî-Nizâmü'l-Ümem*¹¹ ve *Hadikatü'l-Mülûk ve'l-Vüzerâ*¹² gibi eserler de Paşa'nın kütüphanesinde yer alan eserler arasındadır. Kitapların toplam değeri 15.020 kuruşa tekabül etmekte olup en pahalı kitap 2.001 kuruşluk fiyatıyla Kadı Beyzavi tefsiridir.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz diğer bir eşya gurubunu ise yazı takımları oluşturmaktadır. Kalemtraş, divit, rikdânlık¹³ gibi yazı gereçlerinden en pahalısı Mehmed isminde bir ustanın yaptığı gümüş divittir. Bu araç gereçlerin toplam değeri 2.843 kuruştur.

2- Nargile Takımları

Paşa'nın muhalefatında iki ayrı kısım hâlinde nargile imame ve marpuçlarının¹⁴ kaydedildiği görülmektedir. Bu bölümde çeşitli malzemelerden üretilmiş on beş kalem imame kayıt altına alınmış olup değerleri 7.663 kuruş olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, defterde dokuz kalemden oluşan ve yukarıdaki nargile imame ve marpuçlarından ayrı olarak hesaplanan nargile ve araç gereçleri 4.330 kuruşluk bir

⁹ İsmail Hakkı Bursevî, 1653-1725 tarihleri arasında yaşamış, Bursevî, Üsküdarî ve Celvetî nisbelerini kullanmış yüzden fazla eser kaleme almış bir âlimdir. bk. Ali Namlı, "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 102-106.

¹⁰İstanbul'da Emir Buhari tekkesinin kütüphânesi olan Sofyalı Nimetullah Efendi'nin 1540 tarihli üç bölümden oluşan Farşça-Türkçe sözlüktür. bk. Yusuf Akçay, "Doğuda ve Batıda Sözlükçülüğün Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Sözlük Metinlerine Genel Bir Bakış", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Yaz 2011, s. 314.

¹¹ Bu eser İbrahim Müteferrika tarafından Müteferrika Matbaası'nın dokuzuncu kitabı olarak 1731 yılında Sultan I. Mahmud'a sunulan siyasetname türünde bir çalışmadır. bk. Erhan Afyoncu, "İbrahim Müteferrika", *DİA*, C. 21, s. 326.

¹² Osmanzâde Ahmed Ta'ib'in Osmanlı Devleti'nin yaklaşık ilk beş yüz yıllık döneminde görev yapan sadrazamların hayatlarını anlattığı eseridir. bk. Sait Aşgın, "Hadikatü'l Vüzerâ Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 14, Ankara 2003, s. 145.

¹³ Kubur-divitlerde ve yazı takımlarında bulunan, yazıdaki mürekkebin çabuk kuruması için kullanılan ince kum gibi bir tozun içine koyulduğu tuzluk şeklinde olan silindir biçiminde üstü delikli yazı aracıdır. bk. M. Şinasi Acar, *a.g.e.*, s. 147.

¹⁴ İmame; tütün çubuğunun başına takılan, genellikle kehribardan yapılma ağızlık kısmı olup, marpuç ise nargileye takılan, kolayca kıvrılıp bükülebilen, hortum biçiminde uzun boru. bk. *Kubbealtı Lügati Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Yay. Haz. Kerim Can Bayar, İstanbul: Milliyet Yayınları, 2011, s.556, 772.

değere sahiptir. Burada da Beç işi ve Saksonya¹⁵ işi nargileler dikkati çekmektedir. Böylelikle nargile ve araç gereçlerinin toplam değeri 11.993 kuruşa tekâbül etmiştir.

3- Saat, Dürbün ve Kıblenümâlar

Paşa'nın muhallefatında kaydedilen bir başka grubu ise saatler oluşturmaktadır. Toplamda on beş adet saat bulunmakta olup, Nemçe işi ve Beç işi saatler, duvar saati, asma saat, saniyeli saat gibi çeşitleri bulunmaktadır. Bu saatlerin toplam değeri ise 7.461 kuruştur. Normal bir vatandaşın tereke kaydında bu kadar fazla miktar ve değerde saatin bulunmasının mümkün olmadığı dikkate alındığında o dönemde bir valinin yaşam tarzı ve zenginliği ile ilgili çıkarımlar yapmak zor olmayacaktır. Paşa'nın eşyaları arasında dürbün ve kıblenümâlar¹⁶ da ayrı olarak sınıflandırılmışlardır. Beş dürbün ve iki kıblenümanın yer aldığı bu bölümün değeri 4.351 kuruştur.

4- Ateşli ve Ateşsiz Silahlar

Askeri sınıfa mensup Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatında ateşli ve ateşsiz pek çok silahının bulunması gâyet tabiidir. Paşa'nın on iki adet kılıcı, sekiz kılıç bağı¹⁷ ve bir adet baltası bulunmaktadır. Yirmi iki kalemden müteşekkil bu bölümün maddi değeri ise 19.127 kuruştur. Defterde kayıtlı olan iki adet bıçağın buraya değil de tüfek ve şeşhânelerin yazıldığı kısma eklenmesi ise dikkati çekmektedir.

Mahmud Hamdi Paşa'nın ateşli silahlarına bakacak olursak; ilk olarak piştovlar tespit edilmiştir. Bu silahlardan on sekiz adet olup ve bunların on beşi "*Piştol*" şeklinde üçü de "*piştov*" şeklinde yazılmıştır. Nemçe, Venedik ve İngiliz işi piştovlar genellikle sim ve yaldızlarla süslenmişlerdir. Bu bölümde ayrıca palaska ve barutluklar da kayıt altına alınmıştır. Silahlar arasında bir adet "*çocuk işi*" piştov da bulunmaktadır. Bu bölüm 10.465 kuruşluk bir değere sahiptir. Tüfek, şeşhane¹⁸ ve bıçakların kaydedildiği kısımda ise; 17.908,5 kuruş değerinde toplamda 46 kalem eşya bulunmaktadır. Bunların otuz iki adedi "*tüfenk*" dokuz adedi de "*şeşhâne*"dir. Ayrıca üç adet de

¹⁵ Almanya'nın Saksonya bölgesindeki Meissen'de 1709 yılından itibaren faaliyet gösteren bir porselen fabrikasıdır. Sakson porselenleri Osmanlı Devleti için özel koleksiyonlar oluşturduğu ve bunları sadece Osmanlı Devleti'ne gönderdiği için eski Türk porselenleri arasında ayrı bir sınıf olarak yer almıştır. bk. M. Şinasi Acar, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁶ Kible yönünü gösteren, kullanılacağı yere göre ayarlanmış pusula. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 665.

¹⁷ Kılıç takılan kayış kemere verilen isim. bk. M. Şinasi Acar, **a.g.e.**, s. 563.

¹⁸ Hava payını gidermek ve merminin daha hızlı hareket etmesini sağlamak için açılan yivler ve bu şekilde yapılan top ve tüfeklere verilen isimdir. Altı lışeli ve altı yivli oldukları için bu ad verilmiştir. bk. Mehmet Zeki Pakalın, **a.g.e.**, C. 3, s. 344.

defterde “karabene” şeklinde yazılan karabina¹⁹ silahı bulunmaktadır. Son olarak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu bölümde iki adet bıçak kaydedilmiştir.

5- Giyim Eşyaları

Mahmud Hamdi Paşa'nın giyim eşyaları kâtip tarafından çeşitli kısımlarda dağınık olarak verilmiştir. Bunları bir başlık altında değerlendirecek olursak, Hırvani'ler²⁰ deftere kaydedilen giyim eşyalarından ilkinin oluşturmaktaydı. Hemen hepsinin yakaları işlemeli olup, kahverengi, mavi, güvez²¹, vişne, yeşil vb. çok çeşitli renklere sahip toplam on sekiz adet hırvaninin değeri 5.707 kuruş olarak belirtilmiştir. Bir sonraki kısımda gocuk²², cübbe, tulum, kürk ve bunların parçaları verilmiştir. On beş kalemden oluşan ve 16.377 kuruşluk bir değeri olan bu kısımda en dikkat çeken özellik gocuklar yazılırken Bulgarca orijinali olan “Kojux”a çok benzer şekilde “Kojuk” şeklinde yazılmasıdır. Bu bölümdeki en değerli eşya da 6.000 kuruş değeriyle bir gocuktur. Mahmud Hamdi Paşa'nın giyim eşyalarının büyük bölümünü setri²³, pantolon, mintan ve yelek oluşturmaktaydı. Defter hazırlanırken bu dört eşya genelde birlikte yazılıp hepsine ortak bir fiyat belirlenmiştir. Bazen de sadece setri, ya da setri ve mintan, pantolon ve yelek şeklinde yazılmıştır. Setri, mintan, pantolon ve yelek dördlüsünün veya bir ya da birkaçının bir arada yazıldığı kalem sayısı altmıştır. Paşa'nın bu kadar çok takımının olması elbette bulunduğu makamdan ve ekonomik durumundan kaynaklanmaktadır. Bu bölümde on adet nevresim, iki adet pantolon askısı bir aba ve bir setri başlığı da bulunmaktadır. Sahip olduğu çok sayıda pantolona rağmen sadece iki adet pantolon askısının olması da dikkate değerdir. Bu gruptaki bütün eşyalar iki yüz bir parça olup 32.463 kuruş değerindedirler.

Paşa'nın giysilerinin kaydedildiği başka bir kısımda ise cübbe, kukuleta²⁴, potur²⁵, salta²⁶, tozluk²⁷, ihram, fermene²⁸, dolama²⁹, bornos³⁰, biniş, fistan, cibinlik gibi

¹⁹ Osmanlı ordusunda kullanılmış olan, boyu gayet kısa ve çapı ağız tarafında bulunan ateşli silah. bk. Mehmet Zeki Pakalın, **a.g.e.**, C. 2, s. 189.

²⁰ Düz yakalı önü ilikli bir tür elbisedir. bk. <http://www.luggat.com/0/H%C4%B1rvani/1> (Erişim Tarihi 04.07.2017/16:24).

²¹ Mora çalan koyu kırmızı renk. bk. İlhan Ayverdi, **Kubbealtı Lügatı Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Yay. Haz. Kerim Can Bayar, Milliyet Yayınları, İstanbul 2011, s. 449.

²² Yekpâre koyun veya kurt postunun kalın ve kaba bir kumaşa kaplanması suretiyle yapılan bir çeşit kaput. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 425.

²³ Setire, setre ya da setri de denir. Avrupa kesimi ceket karşılığı olarak kullanılan bir isimdir. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 204.

²⁴ Palto, ceket vb giyeceklere dikili veya ayrı olarak kullanılan, baş ve bazen yüzün bir kısmını örtecek şekilde bol ve geniş başlık. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 709.

eşyalar bulunmaktaydı. Bu grup altında toplanan eşyaların değeri, 28.557,5 kuruştur. En pahalısı ise 4.501 kuruşla “siyah çuka üzerine kılâbdân kabartmalı ağır bornos”dur. Özellikle esnaf ve orta kesimin kullandığı fermenenin Paşa'nın eşyaları arasında yer alması da dikkati çekmektedir. Burada da çocuk işi bir adet kukuleta ve bir adet de hırvâni kaydedilmiştir. Paşa'nın iç çamaşırları, çorapları ve yüksek ihtimalle bunların koyulduğu sandıklar da 4.986 kuruşluk değeriyle muhallefatta yerini almıştır. Giyim kuşam noktasında oldukça zengin bir gardıroba sahip olan Mahmud Hamdi Paşa'nın giyim eşyalarının değeri 88.090,5 kuruş tutmaktaydı.

6- Çeşitli Kumaşlar, Seccadeler ve Yatak Odası Eşyaları

Muhallefatta kumaşlar arasında gösterebileceğimiz şallar³¹ sadece yedi kalemde oluşmasına rağmen para olarak 11.141 kuruş gibi önemli bir tutarı oluşturmaktadır. Bunlardan beş tanesi kırma baş şal, bir tanesi Lahor şalı ve bir tanesi de Trablus şalıdır. Sonraki kısımda dokuz kalemde kaydedilmiş çeşitli miktarlarda kumaşlar yer almakta olup 4.888 kuruş değerindedir. Selîmiye³² ve Tâka? Kumaşların yazıldığı başka bir bölümdeyse toplamda 26 top olarak verilen bu iki tür kumaşın toplam değeri ise 5.923 kuruştur. Yukarıda Paşa'nın setrilerinin kayda alındığı kısımda yazılmış olan on adet nevresimi de burada tekrar ifade etmek yerinde olacaktır.

Seccadeler de Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatında kaydedilen eşyalar arasındadır. Paşa'nın toplam on adet seccadesi olup bunların değeri 6.403 kuruştur. Seccadelerin sekizi Selanik işi olup ikisi Anadolu işidir.

²⁵ Çoğu zaman Rumeli'de giyilen potur, ön tarafı pantolon önü gibi, bacak çatalı arasından en çok iki üç kırma yaparak toplanmış arka tarafı şalvar ağı gibi kırmalı, potlu, körüklü olarak sarkıktır, fakat en çok diz kapaklarına kadar iner. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 194.

²⁶ Bir çeşit kısa cepkene verilen isimdir. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 201.

²⁷ Pantolon giyilmeden önceki eski erkek kıyafetinde kısa diz çakşırı giyenlerden pabuçları da çorapsız yalın ayakla giyenlerden bazılarının bacaklarının kirlenmemesi için baldırlarına geçirdikleri kumaş parçasının adı. Pantolon giyildikten sonra Avrupa kesimi bir yeni biçim kış tozluğu kullanılmaya başlanmıştır. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 231.

²⁸ Çuhadan veya abadan kesilir kolsuz, vücuda sımsıkı yapışan ve ön taraftan çapraz şekilde tutuşturulan bir tür yelek. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 112.

²⁹ Çuhadan entari gibi bir elbise. Önü açık olarak kavuşturulur ve bir kuşak ile bağlanır. bk. Reşat Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 93.

³⁰ Araplar'ın özellikle Berberiler'in giydikleri çok bol, gocuk biçiminde giyecek. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 173.

³¹ En güzelleri İran'da ve Hindistan'da dokunmuş esvaplık, omuz ve boyun için atkılık, kuşaklık ve sarıklık kıymetli bir yünlü kumaşın adıdır. En güzelleri Lahor, Keşmir, Kirman, Horasan, Trablus ve Gürün'de dokunurdu. bk. Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Yayınları, İstanbul 1969, s.213.

³² Dokunduğu yer olan İstanbul Üsküdar'daki Selimiye'den adını alan ipekli bir tür kumaş. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 1080.

H. Baha ÖZTUNÇ

Havlu, sofr a bezi, peştamal, bohça gibi kumaş tasnifi içine koymayı uygun gördüğümüz ev eşyalarının kaydedildiği bir başka kısımda otuz yedi kalemde hesaplanmış ve 5.765,5 kuruş değer biçilmiştir. Yastık, yorgan ve şilteler ise otuz iki kalemde kaydedilmiştir. şiltelerin hemen tamamı Selnik işidir. Yorganlarda dikkati çeken özellik hepsinin çeşitli işlemelerle süslenmiş olmasıdır. Bu bölümün toplam değeri ise 7.326 kuruştur.

7- Mutfak Eşyaları

Mahmud Hamdi Paşa'nın mutfak eşyaları arasında ilk olarak Kahve takımları kaydedilmiştir. Bu kısım, 7.703 kuruş değerinde olup on üç adet kahve takımı, bir adet kahve ibriği ve bir kalem de kahve takımı eşyalarının kaydedildiği toplam on beş kalem vardır. Kahve takımları genelde zarf, fincan, tepsi ve ibrikten oluşmaktadır. Takımların hemen hepsi sim ve yaldızlarla işli olup Paşa'nın zenginliğinin bir göstergesi olarak dikkati çekmektedir.

Muhallefatta kaydedilen bir diğer kısımda ise bardak, hoşaf kseleri su tasları ve tepsiler vardır. Toplam on üç kalem olan bu bölümün değer i 2.463 kuruştur.

Defterde kayıt altına alınan mutfak eşyalarının başka bir kısmını ise; siniler, tepsiler, havan, çeşitli kaşıklar, tabaklar, tencereler gibi mutfak eşyaları oluşturmakta olup 9.219 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu bölümde de mutfak eşyalarıyla alakasını pek kuramadığımız hur, hamam tası ve drbnlerin kaydedilmesi dikkate değerdir. Bu bölümden hemen sonra sahanlar, kuřneler³³, kazanların kaydedildiği kısım yer almaktadır. Bu kısımda 23.067 kuruş değerinde revgan (yağ) ve krk baha olarak 4.050 kuruş verilmiş ve toplamda bu bölümün değer i 27.177 kuruş olarak hesaplanmıştır. Paşa'nın sayısı epey fazla olan ve 46.562 kuruş tutan bu eşyalarından olduğa zengin bir mutfağa sahip olduğunu söylemek zor olmayacaktır.

8- Çadırlar

Paşa'nın şehir dışına çıktığında kullandığı çadırlar ve bu adırlardaki eşyaların kaydedildiği bölümde Paşa'nın sahip olduğu altı adet çadır, bir adet tahtirevan çeşitli keçe ve kilimler ve ihramlarla³⁴diđer bazı eşyalar 56.539 kuruşluk değerle muhallefatın önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Defterdeki altı çadırın değer i 30.000 kuruş gibi gayet yüksek bir değerle fiyatlandırılmıştır. Kilimlerin biri hariç diğerleri kilim

³³ Küçük yayvan tencere. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 719.

³⁴ İhramın burada; yer, sedir, minder vb. eşyanın üzerine serilen yn yayđı manasında kullanılmıştır. bk. İlhan Ayverdi, **a.g.e.**, s. 544.

üretiminde önemli bir merkez olan Şehirköy³⁵'e atfen "*Şehirköy Kilimi*" olarak belirtilmiştir.

9- At Takımları ve Hayvanlar

Mahmud Hamdi Paşa'nın sahip olduğu at takımları da defterin önemli bölümlerindedir. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şerit süslemeli olan ve sahibinin gelirine göre değerli taşlarla süslenmiş örtüye verilen isim olan gâşiyeden (Ayverdi; 2011, 402) on dokuz adet bulunmaktadır. On üç eyerden dört tanesi Mısır işidir. Bunlardan başka at koşumlarında bulunan eşyalar da düzenli bir şekilde kaydedilmiştir. Bu kısım incelendiğinde At binmek için kullanılan dönemin malzemelerini de yine o dönemin isimleriyle tanımış oluyoruz. Bunlardan bazıları; Eyer üstüne konan örtü manasındaki "*Yamçı*", at başlığında atın alını veya burnu üzerine sallandırılan, üstüne gümüş veya altın yaldızlı süsler takılan "*Reşme*", at koşumunda eyerin geriye kaymaması için hayvanın göğsüne bağlanan enli kayış demek olan "*Sînebend*", eyer keçesi demek olan "*Teğelti*", atın kuyruğunun altından geçirilerek eyere bağlanan kayış olan "*Kuskun*", eyerin üstüne örtülen örtü manasında "*Kesme*" ve eyerin iki tarafında bulunan, tabanca kuburlarını koymaya yarayan deri çanta manasındaki "*Kuburluk*" gibi terimlerdir (Ayverdi; 2011, 660, 707, 718, 1023, 1112, 1222, 1331). At koşum ve takımlarının defterde kaydedilen değeri ise 30.095 kuruştur.

Defterde değerleri kayıt altına alınan son bölümde ise Mahmud Hamdi Paşa'nın sahip olduğu hayvanlar gelmektedir. Paşa'nın toplamda elli dört adet atı bulunup bunların on yedi tanesi "*esb*", yirmi sekiz tanesi "*beygir*", beş tanesi "*kısrak*" ve dört tanesi de "*tay*" olarak yazılmıştır. Esb olarak verilen atlar doru, al, kır, iki ayağı ya da üç ayağı seker, burnu beyaz gibi vücut özelliklerine göre sınıflandırılmışlardır. Beygir de aynı şekilde sınıflandırılıp farklı olarak Arap beygirleri gösterilmiştir. Kısraklar ve taylar da gök, al ve kır olarak renk özelliklerine göre ifade edilmiştir. Defterde gösterilen bir diğer hayvan ise katırdır. Paşa'nın toplamda altmış yedi katırı bulunmaktaydı. "*Üştürân*" olarak kaydedilmiş yirmi beş deve Paşa'nın sahip olduğu bir başka binek hayvanıdır. Son olarak toplamda on yedi tane olan ve her biri üç yüz on kuruş değerinde manda, karasığır ve malak yazılmıştır. Bu bölüm aynı zamanda muhallefatın değeri en yüksek olanıdır. Paşa'nın hayvanlarının toplam değeri 110. 477 kuruş olarak tespit edilmiştir.

³⁵ Bugün Sırbistan'da Pirot Kasabası'nın Osmanlı dönemindeki adı olan Şehirköy hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Machiel Kiel, "*Şehirköy*", *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 454-456.

10- Diğer Eşyalar

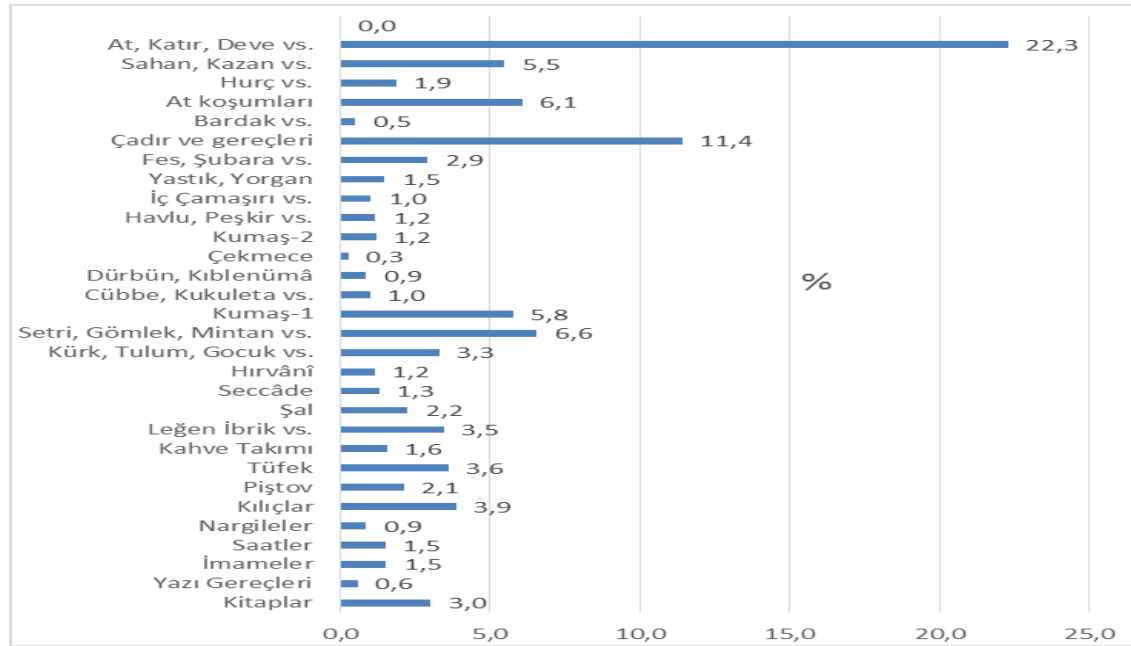
Muhallefata kaydedilen bir diğer grup, ibrik, leğen, matara, buhurdan, gülabdan, hokka, şamdan gibi eşyalar oluşturmaktadır. 17.141 kuruş tutarındaki bu eşyalardan en pahalısı 1.600 kuruş fiyatıyla gümüş el leğeni ibriktir.

Çekmeceler her dönemde çok çeşitli amaçlarla kullanılan eşyalar arasındadır³⁶. Mahmud Hamdi Paşa'nın sahip olduğu beş adet çekmecenin en değerlisi 1.000 kuruş, en ucuzu ise 25 kuruş olup toplam değerleri 1.405 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Paşa'nın fesleri, Kâbe örtüsü, sürahileri, çizmeleri, ayakkabıları, nargile şişesi, tesbih ve kahvesi gibi aslında birbiri ile pek alakası olmayan eşyalar da bir grup altında toplanmış ve hesabı yapılmıştı. Paşa'nın sahip olduğu toplam yetmiş altı adet fes ve şubara³⁷ bu bölümün toplam değeri 14.444,5 kuruşun 4.827 kuruşunu oluşturmaktaydı.

Toplamda ortaya çıkan 495.360 kuruşluk muhallefattan 585 kuruş ücret-i kâtibiyeye ve 2.000 kuruş değerindeki dellâliye masrafları çıkartılmış ve Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatı 492,775kuruş olarak hesaplanmıştır.

Döneme göre oldukça zengin içeriğe ve yüksek değere sahip Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatının bölümlerinin toplam değere oranlarını yüzdeler olarak aşağıdaki tablodan tespit etmek mümkündür:

Grafik 1: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatındaki Bölümlerin Yüzdeler Oranları.

³⁶ Çekmeceler ve kullanım alanları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M. Şinasi Acar, a.g.e., s. 353-363.

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Tablodan da anlaşılacağı üzere muhallefatın en büyük kısmını %22,3'lük bir oranla Paşa'nın binek ve yük hayvanları oluşturmaktadır. Bunu %11'lik oranla çadırlar ve malzemeleri, %6,6 ile Paşa'nın setri, gömlek ve mintanlarından oluşan giysileri takip etmektedir. Defterdeki en az değere sahip ürünlerden; %0,3 ile çekmeceler, %0,5 oranla bardaklar ve %0,6 ile yazı gereçleri ilk üç sırayı almaktadır. Paşa'nın sahip olduğu kitaplar da toplam muhallefatının ancak %3'üne tekabül etmektedir.

Mahmud Hamdi Paşa'nın Maliyeden Müdevver Defteri'nde Tutulan Muhallefatı

Mahmud Hamdi Paşa'nın Manastır'da tutulan muhallefatından başka bir de İstanbul'da tutulan muhallefat kaydı bulunmaktaydı. Burada Manastır'da tutulan defterde görmediğimiz sahip olduğu nakit para, eşya ve mukataaları gibi kısımlar kaydedilmiştir. Bu defterdeki ilk kayıt 12 Ocak 1837 tarihli olup, Mahmud Hamdi Paşa'nın değerli eşya ve nakit paralarının kaydedilmesiyle ilgili Hacı Rasim Efendi'nin görevlendirildiği ve bunların İstanbul'a getirilerek darphaneye teslim edildiği ifade edilmiştir.

Mahmud Hamdi Paşa'nın darphânede işlem gören nakit parasının miktarı ve özellikleri şu şekildeydi:

Ecnâs-ı Altun 'Atık	196, 092 Kuruş
Memdûhiye Altunı	315, 040 Kuruş
Cihâdiye	75, 650 Kuruş
TOPLAM	586, 782 Kuruş

Tablo 1: Mahmud Hamdi Paşa'nın nakit parasının kuruş cinsinden karşılığı (BOA., MADd. 9734, v. 111).

Tablodan da anlaşılacağı üzere Paşa'nın toplamda 586, 782 kuruşluk nakdi bulunmaktaydı.

Bu kayıttın hemen altında Mahmud Hamdi Paşa'nın olup satışı yapılan mücevherleri ve kürkleri vardır ki bunların satışından 190.585 kuruş elde edilmiştir. Müzâyedede satılanlar ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kuruş	Mücevher	Adet	Kime Satıldığı
18,000	Pırlanta Altın Mücevherli Dört Köşeli Kutu	1	Kuyumcu Nişan
2,200	Kâr-ı kadîm Sarı Mina Üzerine Mücevher Kutur	1	Kahyâ-yı Sarrafân

³⁷ Çuhadan yuvarlak tepeli ve dilimli bir tür başlıktır. bk. Reşat Ekrem Koçu, a.g.e., s. 219.

H. Baha ÖZTUNÇ

7,000	Beyzâ Mina Kârî Mücevher Altın Kutu	1	Mersûm
6,000	Diğer Mina kârî BeyzâElvan Renk Üzerine Ortası Boş Etrâfı Mücevherli Kutu	1	Sarraff Tophâneli Artin
8,500	Mina kârî Penbe Cedîd Beyzâ Mücevher Kutu	1	Sarraff Maksor
10,500	Def‘a Beyzâ Penbe Mina kârî Cedîd Pırlanta Mücevher Kutu	1	Sarraff Mıgırđıç
2,600	Mâ‘i Mina Üzerine Mâşallah	1	Kuyumcu ‘Asker Oğlu Anton Der Darbhâne-i ‘Âmire
1,700	Sarı Taşlı Elmas Yüzük	1	Halim Efendi Müdür- i Ebniye-i Hassa
115	Çil Lokum Ta‘bîr Olunan Yüzük	1	Müdür-i Mûmâ-ileyh
2,010	Zümrüd-ü Eski Ma‘den Gül Yüzük	1	Sarraff Tophâneli Artin
750	Elmas Gül Mücevher Yüzük	1	Mersûm
3,100	Tek Taşlı Pırlanta Halkası Mücevherli Yüzük	1	Sarraff Bağdesar
1,000	Önde Tek Taşlı Halkası Mücevherli Yüzük	1	Sarraff Maksor
5,000	Def‘a Tek Taşlı Önde Yüzük	1	Kuyumcu ‘Asker Oğlu Anton Der Darbhâne-i ‘Âmire
14,000	Zümrüd Kûlahlı Kebîrce Yüzük	1	Sarraff Mıgırđıç
3,650	Dört Taşı Noksan Penbe Mina Üzerine Elmaslıca Zarf	1	Müdür-i Mûmâ-ileyh

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

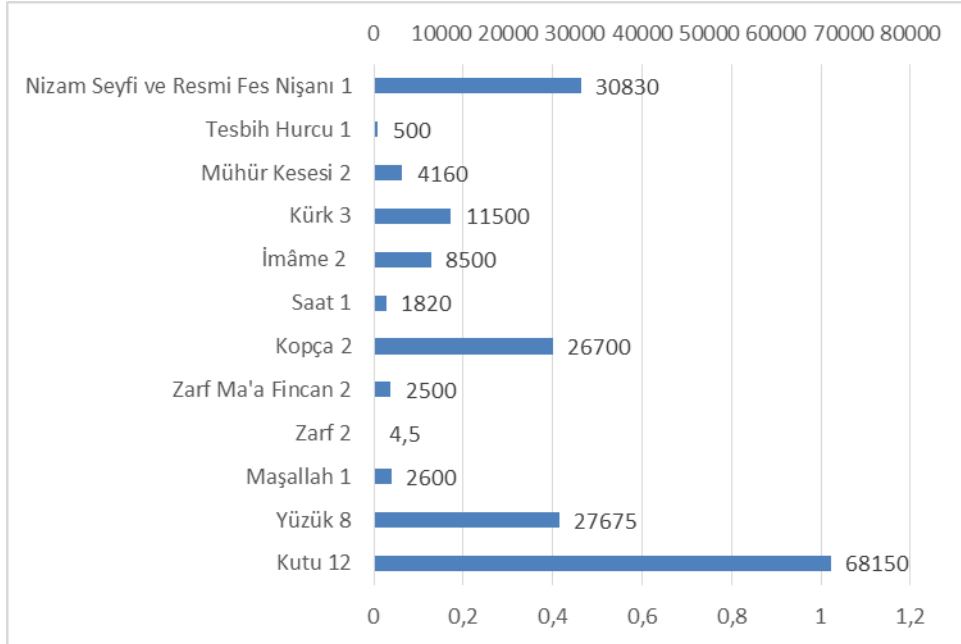
2,000	Yeşilli Mina Üzerine Elmaslıca Zarf	1	Sarraff Ezdoman
7,600	Beyzâ Mâ'i Mina Üzerine Mücevher Kutu	1	Kuyumcu 'Asker Oğlu Anton Der Darbhâne-i 'Âmire
20,000	Mücevherli Nevresim Kopçaları	30	Sarraff Maksor
6,700	Mücevherli Hırvâni Kopçası	1	Mersûm
3,000	Penbe Mina Kârî Tuğralı Altun Kutu	1	Kılıcı oğlu Sarraff Kirkor
1,150	Dört Köşe Mina kârî Şekeri Rengi Kutu	1	Tophâneli Sarraff Artin
1,200	Mina kârî Baklava Resminde Kutu	1	Mersûm
1,500	Sakat Mina kârî Kutu	1	Kuyumcu Kigork Zimmî
1,500	???? lâciverd Mina kârî Kutu	1	Tophâneli Sarraff Artin
1,500	Elvan Renk Mina üzerien bir çift altın zarf ma'a fincan	—	Mersûm
1,000	Def'a penbe elvan mina üzerine altın zarf ma'a fincan	—	Def'a Mersûm
1,820	Çifte zarflı mina kârî Merkobid? Sâ'at	1	Küçük Kethüdâ İsmâ'il Ağa
4,500	Mücevher zencli? Bir çift imâme	1 Çift	Tophâneli Sarraff Artin
500	İncili 'Abanos Tesbih Hurcu	—	Kuyumcu 'Asker Oğlu Anton Der Darbhâne-i 'Âmire
140,090	ARA TOPLAM		
30,830	Mücevherli Nizam Seyfi ve Bir 'aded Resm Fesi Nişanı	—	Muhsin Efendi Kethüdâ-yı Bâb

H. Baha ÖZTUNÇ

5,000	Bir 'aded Gocuk Kürk	--	Tatar 'Ali Ağa
3,000	Diğer Bir 'AdedŞemseli Siyah Gocuk Kürk	—	Sarraff Mıgırđıç
3,500	Diğer bir 'aded şemseli Vaşak Kürk	—	Mersûm
4,000	Bir 'aded altın mühür kesesi	--	Çarkar Oğlu Esvator Zımmî
160	Diğer bir 'aded sağır altın mühür kesesi	4	Be-ma'rifet-i sermünâdî behesâb mübâya'a teslim-şüd
4,000	Kehribar Penbe Mina Üzerine Mücevherli Kabak İmâme	1 Çift	Mehmed Bey Muhassıl-ı Cizye
190,585	Toplam		

Tablo 2: Mahmud Hamdi Paşa'nın satılan mücevherleri (BOA., MADd. 9734, v. 111).

Paşa'nın toplamda otuz yedi kalem tutan bu mücevherlerin sınıflandırmasını yaptığımızda karşımıza şu grafik çıkmaktadır:

Grafik 1: Mahmud Hamdi Paşa'nın Mücevherlerinin oranları.

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Toplamda 190.585 kuruşa müzayede yoluyla satılan bu mücevherleri satın alanlar incelendiğinde büyük çoğunluğunun gayrimüslim olduğu dikkati çekmektedir. On bir gayrimüslim otuz yedi kalem mücevherin yirmi dokuz kalemını almıştır. Hemen hepsi sarraf ve kuyumcu olan gayrimüslimler arasında en fazla mücevher satın alan kişi dokuz kalem ile Sarraf Tophaneli Artin'dir. Müzayedeye katılıp mücevherlerden alan Müslüman ise Ebniye-i Hassa müdürü, kapı kethüdası, küçük kethüda, cizye muhassılı gibi görevleri olan beş kişidir.

Böylece Mahmud Hamdi Paşa'nın nakit parası ve müzayede yoluyla satılan eşyalarının değerleri toplamı 777, 367 kuruş gibi hayli yüksek bir rakama ulaşmıştır.

Defterdeki 31 Mart 1837 tarihli kaleme alınmış yazıda ise Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatı ile ilgili şu bilgiler yer almaktaydı. Hacı Rasim Efendi, Paşa'nın nakit para ve mücevherlerinin tespitini yaptıktan sonra kalan borçlarının ve zahirelerinin tespitine başladığını ifade etmektedir. Mahmud Hamdi Paşa'nın Elviye-i Selâse³⁸ ambarlarında çok miktarda zahiresi olup, kısa sürede satılmaz ise bunların çürüyeceği belirtilerek zahirelerin bulunduğu yerlerde memurlar vasıtasıyla satılması için Tırhala Mutasarrıfı Emin Paşa'ya ihâle edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Paşa'nın oralarda olabilecek şahsi borçlarına daha sonra bakılması ve şimdilik Manastır esnafından bakkal ve ekmekçi esnaflarına olan cüzi borcunun ödenmesi ve Paşa'nın "*Vücûh-ı bende ve gulamlarına*" ifadesiyle dile getirilen Manastır'daki kölelere verilmesini vasiyet ettiği otuz bin kuruşun Manastır'daki muhallefat gelirinden verilmesi istenmiştir. Mahmud Hamdi Paşa'nın nakit parası ve mücevherlerinin satışından elde edilen toplamda 777.367 kuruşun da darphâne-i âmireden mansûre hazinesine gönderilmesi de bu yazıda ifade edilmektedir.

Defterdeki bir sonraki kayıt 6 Aralık 1837 tarihli olup Mahmud Hamdi Paşa'nın Sarrafı taahhüdüyle gönderilen İltizam bedelinden mansure ve redif hazinelerine olan borcu listelenmiştir.

³⁸ İncelediğimiz dönemde elviye-i selase, "üç liva" veya "üç sancak" anlamına gelip Rumeli'de Makedonya bölgesini oluşturan Selanik, Manastır ve Kosova'ya verilen isimdir. bk. Mahir Aydın, "Elviye-i Selase", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 68.

H. Baha ÖZTUNÇ

Toplam Borcu Kuruş ve Kese Olarak	11,119,896,5Kuruş 22,239 Kese	396,5 Küsür Guruş 3 para
Müteveffâ-yı müşârü'n-ileyhin vefatından mukaddem sarraf-ı mersûmun teslimâtı ma'a Esham	4,458 Kese	187 Küsür Guruş 31 para
Kalan Borç	17,781 Kese	209 Küsür Guruş 32 para
Müteveffâ-yı müşârü'n-ileyhin vefatından sonra me'mûr-ı mûmâ-ileyh tarafından darbhâne-i 'âmireye bi'l-vürûd fûruht olunan Mücevherâtı esmânıyla nükûdî olarak nakden ve mahallinde fûruht olunan muhallefâtı esmânından ve bakâyâsı tahsilâtından bâ-poliçe ve 'asâkir-i nizâmiye ma'ârifetden bâ-îrâd ve sarraf-ı mersûm yediyle vâkî olan teslimâtı	11,508 Kese	64,5 Küsür Guruş 29 para
Kalan Borç	6,273 Kese	144,5 Küsür Guruş

Tablo 3: Mahmud Hamdi Paşa'nın Mansûre ve Redif hazinelerine olan borçları (BOA., MADd. 9734, v. 111).

Tablodan da anlaşılacağı üzere Paşa'nın bu iki hazineye toplam 22.239 kese borcu bulunmaktaydı. Paşa vefat etmeden evvel sarrafı tarafından teslim edilen 4.458 keseyle vefatından sonra Hacı Rasim Efendi tarafından İstanbul'a getirilen nakit para, müzayede yoluyla satılan mücevherlerinden ve Manastır'daki muhallefatından elde edilen 11.508 kese çıktıktan sonra Paşa'nın bu iki hazineye 6.273 kese borcu kalmıştır.

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Bir sonraki kayıta ise Paşa'nın çeşitli yerlere olan ve sarrafı tarafından taahhüt olunmayan borcu gösterilmiş ve toplamda 6.727 keselik bir borç çıkartılmıştır ki, borçlu olduğu yerler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Açıklama	Kise	Küsür Kuruş-Para
Mukâta'ât Zimmeti Defterlerinde Mukayyed Olan	1,806	337 15
Mansûre Zimmeti Defterlerinde Mukayyed Olan	1,108	354
Emlâk-ı Hümâyûn Defterlerinde Mukayyed Olan	2,570	203 48
Redif Zimmeti Defterlerinde Mukayyed Olan	787	250
Müteveffâ-yı Müşârü'n-ileyhin Sarrafı Ta'ahhüdüyle Zecriye Sandığına Olan Zimmeti	319	—
Müteveffâ-yı Müşârü'n-ileyhin Sarrafı Ta'ahhüdüyle Dühan Gümrüğü Sandığına Olan Zimmeti	135	—
Yekûn	6,727	144,5 3

Tablo 4: Mahmud Hamdi Paşa'nın sarrafı tarafından taahhüt olunmayan borçları (BOA., MADd. 9734, v. 111).

Acıklama	Küsür(Kuruş)
Mukâta'at Zimmeti Defterlerine Mukayyed Olan	18,354,5
Mansûre Zimmeti Defterlerinde Mukayyed Olan	55,000
Emlâk-ı Hümâyûn Defterlerinde Mukayyed Olan	344,615 ,5
Yekûn	417,970
Acıklama	KeseKüsür(Kuruş)Para
	835 470
Me'mûr-ı Mûmâ-ileyh tarafından mersûl Policeden Teslim olunan	353 468,5
Yekûn	482 1,5
Cem'an Yekûn	7,209 146 3

Tablo 5: Mahmud Hamdi Paşa'nın sarrafı tarafından taahhüt olunmayan borçları (BOA., MADd. 9734, v. 111).

Görüldüğü üzere Paşa'nın Mukata'at, Mansûre, Emlâk-ı Hümâyûn ve Redif zimmeti defterlerinde ve Zecriye ile Duhan Gümrüğü sandıklarına toplamda 6.727 keselik borcu bulunmaktaydı. Ayrıca, mansûre hazinesinin yukardaki alacaklarına ek

H. Baha ÖZTUNÇ

olarak yine Paşa'nın sarrafı tarafından taahhüt olunmayan diğer alacakları 482 keselik bir tutardaydı ki böylece toplam borç 7.209 keseye tekabül etmekteydi.

Defterde bundan sonra Mahmud Hamdi Paşa'nın bakâyâsından Rumeli Mutasarrıfı Ahmed Zekeriya Paşa'ya devrolunmuş ve olunacak olan miktarla Edirne Eyaleti Müşiri Emin Paşa ve Elviye-i Hamse Müşiri Mustafa Nuri Paşa'ya devredilecek olan miktarlar hesaplanmış ve bunların Mahmud Hamdi Paşa'nın mansure hazinesine olan borçlarından düşülmesi istenmiştir.

Devr Olunmuş	70,396 Kuruş
Devr Olunması Lâzım gelen	191,781,5 Kuruş
Yekun	262,177,5 Kuruş
Kise	524 Kise 177,5 Kûsûr Kuruş

Tablo 6: Mahmud Hamdi Paşa'nın bakâyâsından Ahmed Zekeriya Paşa'ya devredilen miktar (BOA., MADd. 9734, v. 112).

Müşârü'n-ileyh Emin Paşa hazretlerine devr olunan	1,952,887 Kuruş
Müşârü'n-ileyh Mustafa Paşa hazretlerine devri icâb eden	599,766 Kuruş
Yekun	2,552,653 Kuruş
Yekun	5,105 Kise 153 Kûsûr Kuruş

Tablo 7: Mahmud Hamdi Paşa'nın bakâyâsından Emin Paşa ve Mustafa Nuri Paşa'ya devredilen miktar (BOA., MADd. 9734, v. 112).

Bunlardan başka bir de Sivas Müşiri Hâfız Paşa'nın Ohri ve İlbasan sancaklarından ayrılırken kendisinin halefi olan Mahmud Hamdi Paşa'ya devrettiği ve sarrafı tarafından taahhüt edilen bakâyâsının Mahmud Hamdi Paşa'nın borcundan düşülmek üzere sarrafı tarafından verilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir.

Zikr olunan bakâyâsı mevrûdeden müteveffâ-yı müşârü'n-ileyhin sarrafı tarafından te'diyesi lâzım gelen akçeden bervech-i muharrer mümteni' olduğu	530,706 Kuruş
Mukaddemce muhaddes olduğuna mebni i'tâ olunmadığı Müteveffâ-yı müşârü'n-ileyhin sarrafı tarafından ifâde kılınub mahsûbı icâb eden	237,500 Kuruş

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Yekûn	303,206 Kuruş
Yekûn	606 Kise 206 Kûsûr
Cem'an Yekûn	6,236 Kise 36,5 Kûsûr Kuruş

Tablo 8: Mahmud Hamdi Paşa'nın Sarrafı Tarafından Ödenmesi Gereken Meblağ (BOA., MADd. 9734, v. 112).

Tablo 6,7 ve 8'deki verilerde Mahmud Hamdi Paşa'nın devrettiği toplamda 6.236 keselik bir tutar karşımıza çıkmaktadır. Defterdeki bir sonraki hesaplamada mansure hazinesinin alacağı olan 7.209 keseden yukarıda belirtilen kişilere devredilen toplam 6.236 kese düşülerek mansure hazinesinin kalan talebi 973 kese olarak güncellenmiştir. Bu rakama ek olarak darphane-i âmire de Semak/Seman?, Şehriköy ve Hacı Kahraman mukataalarının 1251 senesi bedelinden ve Semak/Seman? Mukataasının 1248 senesi bedelinden toplamda 1.080 keselik bir alacağının olduğunu belirtmiştir ki mansure hazinesinin 973 kese talebiyle topladığımızda 2.053 keselik bir borç görülmektedir.

Mahmud Hamdi Paşa'nın tahsil olunamayan bakâyâları hesaplandığında 2.474 keselik bir rakam tespit edilmektedir. Bu rakamdan mansure hazinesi ve darphane-i âmirenin toplam 2.053 kese alacağı düşüldüğünde Paşa'nın zimmine mahsûben sarrafı tarafından ödenmesi gereken 421 kesenin kaldığı görülmektedir.

Defterde son olarak Mahmud Hamdi Paşa'nın Delvine kazasında olan çiftliklerinin hesabı yapılmıştır.

Hasılat	
Sene 47-48-49	372,398,5- 295,971- 153,477
Toplam	821,846,5 kuruş
Ber-vech-i mukâseme tesviyesine isâbet idüb ber-mantûk-ı takrîr ve fermân-ı 'âlî takdîr olunan bedeli (Ortalamasını almak için 3'e bölmüş)	
273,948,5	
5 sene (için bu bedel tayin edilmiş)	
1,369,742,5 kuruş	
Ber-vech-i bâlâ 50 ve 51 seneleri bedelâtı olarak müteveffa-yı müşârün-ileyh Hamdi Paşa'nın derdest tesviye olan muhallefâtından istifâsı lazım gelen	1250 senesi 273,948,5 1251 senesi 273,948,5 Yekun 547,897
Ber-vech-i bâlâ 52 ve 53 ve 54 seneleri bedelâtından gayr-i ez-tahsîlât kûsûr	1252 senesi 273,948,5 1253 senesi 273,948,5

H. Baha ÖZTUNÇ

Yanya Müşiri Müşârü'n-ileyh Mustafa Nuri Paşa hazretlerinin sarrafı tarafından istihsâli lâzım gelen	1254 senesi 273,948,5 Yekun 821,845,5 Guruş
Küsûr İstihsâli Lâzım gelen	351,397 kuruş
Çiftlikât-ı merkûmeden ba'zılarının 50 senesi hâsılâtı olarak Müteveffâ-yı müşârün-ileyhden der-dest tesviye olunan muhallefâtı defâtirinde muharrer olan	196,500
Ale'l-hesâb olarak mukaddemâ İstihsâl olunmuş olan	1252 senesi 100,000 1253 senesi 100,000 Yekun: 200,000
Küsûr İstihsâli Lâzım gelen	621,845,5

Tablo 9: Mahmud Hamdi Paşa'nın Çiftliklerinin Hasılatı HESABı (BOA., MADd. 9734, v. 113).

Tabloda, Mahmud Hamdi Paşa'nın çiftliklerinin getirisinin senelik ortalaması 273.948,5 kuruş olarak alınmış ve hesaplar bu rakam üzerinden yapılmıştır. Öncelikle 1250 ve 51 seneleri bedeli olarak Hamdi Paşa'nın muhallefatından verilmesi lazım gelen para 547.897 kuruş olarak belirlenip bunun 196.500 kuruşu 1250 senesi hâsılâtı olarak kendisinden alınmış olup geriye 351.397 kuruş kalmıştır. 1252-53 ve 54 seneki tahsîlât ise Yanya Müşiri Mustafa Nuri Paşa'ya kalmış olup üç senelik toplam 821.845,5 kuruş toplam miktarın 200.000 kuruşu 1252 ve 52 senelerinden 100.000'er kuruş olmak üzere daha önceden tahsil olunmuş ve geriye 621.845,5 kuruşluk bir rakam kalmıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın başlarında önemli devlet görevlerinde bulunmuş ve eyalet valilikleri yapmış Mahmud Hamdi Paşa vefat ettiği 7 Ekim 1836 tarihinden sonra gerek Manastır'da gerekse İstanbul'da düzenlenen muhallefat dökümleri incelendiğinde oldukça varlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Defterin tutulduğu yüz üç numaralı Manastır Şer'iyye Sicil defterinin tamamı incelendiğinde seksen sekiz tereke kaydı bulunmakta olup hepsinin Paşa'nın muhallefatının değerinden çok aşağıda olduğu görülmektedir. Kayıtlardaki eşyalar incelendiğinde gerek giyim eşyaları gerekse diğer alet ve gereçlerde ve hatta at koşumlarında bile çok çeşitli ve değerli süslemelerin kullanıldığını sıklıkla görmekteyiz. Yine Sultan II. Mahmud ile özdeşleşen fesin Paşa'nın muhallefatında çok fazla sayıda çıkması da dikkati çeken bir durum oluşturmaktadır. Mahmud Hamdi

Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa'nın Muhallefatı

Paşa'nın kitapları arasında gerek Kur'ân-ı Kerîm gerekse Şifâ-yı Şerîf gibi dîni eserlerin içerisinde Türkçe tercüme olması en azından Paşa'nın bu kitapları Türkçe de okuduğunun bir belirtisi olsa gerektir. Netice itibarıyla döneminin üst düzey bürokratları arasında olan Mahmud Hamdi Paşa'nın muhallefatı bize kendisinin sosyal statüsüyle ilgili veriler elde etmemizi sağlarken nasıl bir yaşam tarzının olduğu konusunda da çıkarımlar yapmamıza olanak sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri (Başbakanlık Osmanlı Arşivi/BOA.)

BOA., Cevdet Dâhiliye (C.DH), 228/11380.

BOA., Hatt-ı Hümayûn (HAT), 471/23057, 1261/48855-A-B, 1261/48855-C.

BOA., İrade Meclis-i Vâlâ (İ. MVL), 36/646.

BOA., Maliyeden Müdevved Defterler (MADd.), 9734.

BOA., Sadâret Mektûbi (A. MKT), 5/4.

Manastır Şer'iyeye Sicili, Nr: 103.

Araştırma Eserler

Acar, M. Ş. (2015), *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesnelere*, Yem Yayınları, İstanbul.

Akçay, Y. (2011) "Doğuda ve Batıda Sözlükçülüğün Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Sözlük Metinlerine Genel Bir Bakış", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 281-333.

Aydın, M. "Elviye-i Selase", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 68.

Barkan Ö. L. (1966), "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, S. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 1-494.

Afyoncu, E. (2000), "İbrahim Müteferrika", *DİA*, C. 21, s. 324-327.

Aşgın, S. (2003), "Hadîkatü'l Vüzerâ Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 14, , s. 145-161.

Kiel, M. (2010) "Şehirköy", *DİA*, C. 38, İstanbul, s. 454-456.

Koçu, R. E.(1969), *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, İstanbul: Sümerbank Yayınları.

Kubbealtı Lügatı Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Yay. Haz. Kerim Can Bayar, İstanbul: Milliyet Yayınları, 2011.

Mehmed Süreyya (1996),*Sicill-i Osmanî*, C. 2, Yay. Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Namlı, A. (2001), "İsmâil Hakkı Bursevî", *DİA*, C. 23, İstanbul, s. 102-106.

Özcan, T. (2005), "Muhallefat", *DİA*, C. 30, İstanbul, s. 406-407.

H. Baha ÖZTUNÇ

Özdeğer, H. (1988), *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Özek, A. (2002), "El-Keşşâf", *DİA*, C. 25, İstanbul, s. 329-330.

Pakalın, M. Z. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Turhan F. S. (2013) *Eski Düzen Adına Osmanlı Bosna'sında İsyân (1826-1836)*, İstanbul: Küre Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H.(1988), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

<http://www.luggat.com/0/H%C4%B1roani/1>(Erişim Tarihi 04.07.2017/16:24).